

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Slaktivizmi Yeniden Düşünmek

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Merve Şıvgın

Makale Geliş Tarihi: 15.10.2020
Yayına Kabul Tarihi: 26.11.2020

Özet

İnternetin gündelik yaşamın bir parçası haline gelmesi, hayatın her alanında hissedilen bir dijital dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Akıllı teknoloji ürünlerinin yaygınlaşmasıyla gündelik yaşam giderek dijital bir form kazanmış, "dijital devrim" kaçınılmaz olmuştur. Bu süreç, Çin'in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan Coronavirüs salgını ile hızlanmış, dijital teknolojiler yaşamın merkezine taşınmıştır. Salgın nedeniyle pek çok ülkede zorunlu karantina uygulanması gündelik yaşam faaliyetlerinin, eğitimin, iş yaşamının ve daha pek çok alanın dijital platformlar üzerinden yürütülmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Bireylerin birbirleriyle temastan kaçındığı bu dönemde aktivist faaliyetlerin yürütülmesi de neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Dijital aktivizmin ivme kazandığı bu süreçte "tembel eylemcilik" anlamına gelen slaktivizm ön plana çıkmıştır. Bu makalede geleneksel aktivistler tarafından eleştirilen bir kavram olan slaktivizmin pandemiyle sekteye uğrayan aktivist faaliyetlere önemli bir alternatif yarattığı ileri sürülmektedir. Pandemi sürecindeki slaktivizm örneklerinin incelendiği çalışmada, slaktivist eylemlerin toplumsal bir meseleyle ilgili farkındalık yaratabilme, kamuoyu oluşturabilme ve karar verici mekanizmaları harekete geçirebilme potansiyelleri bakımından önemli bir aktivizm türü olarak ele alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Aktivizm, Aktivizm, Slaktivizm, Sosyal Medya, Covid-19

RETHINKING SLACKTIVISM DURING COVID-19 PANDEMIC

Abstract

Digitalization process which started with the integration of internet to daily living, brought about a digital transformation that is felt in all areas of life. With the widespread use of smart technology products, daily life has gained a digital form, and the "digital revolution" has become inevitable. This process has accelerated with the Coronavirus epidemic that spread from Wuhan, China to the whole world, and digital technologies have moved to the center of life. Mandatory quarantine implementation in many countries due to the epidemic has created the obligation to carry out daily life activities, education, business life and many other areas through digital platforms. In this new normal in which individuals avoided contact, it became almost impossible for the activists to carry out their work. In the process of the digitalization of activism, the term slacktivism, came to the fore. This article argues that slacktivism, a term which is often criticized and pejoratively called "lazy activism" by traditional activists, creates an important alternative to activist activities which are interrupted by the pandemic. Through an examination of various examples during the pandemic, it is emphasized that slacktivism, with its potential to raise awareness about social issues, to create public opinion and to activate decision-making mechanisms, should be considered as an important tool of activism.

Keywords: Digital Activism, Activism, Slacktivism, Social Media, Covid-19

Giriş

2019 yılının Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan bir virüs tüm dünyayı etkisi altına alarak, toplumsal yaşam pratiklerinde büyük bir dönüşüm süreci başlatmıştır. Wuhan kentindeki bir balık pazarından yayıldığı düşünülen ve Coronavirüs/Covid-19¹ adı verilen virüs kısa süre içerisinde yayılarak global bir sağlık krizi haline dönüşmüştür. 11 Mart'ta Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilirken, salgının görüldüğü tüm ülkelerde mecbur kalmadıkça dışarı çıkılmamasına yönelik uyarılar ve vatandaşların evde kalmaya teşvik edildiği bir süreç başlamıştır. Salgının yayılma hızının yavaşlatılamaması nedeniyle pek çok ülkede zorunlu karantina uygulaması başlatılmıştır. Salgın nedeniyle yüz yüze iletişimin asgari düzeye indirilmesi iş, eğitim ve alışveriş başta olmak üzere birçok günlük faaliyetin çevrimiçiye taşınması gerekliliğini doğurmuştur. Pandemi önlemleri doğrultusunda örgün eğitim veren okullar uzaktan eğitime geçerek faaliyetlerini çevrimiçi platformlara taşırken, pek çok kurum ve şirket de çalışma hayatını dijital platformlar üzerinden sürdürmeye başlamıştır. Değişen müşteri alışkanlıkları nedeniyle, perakende sektörü de dijital altyapılar aracılığıyla temassız alışveriş sistemini yaygın biçimde kullanır hale gelmiştir. Yaşamın doğal akışındaki diğer pek çok etkinlik de hızlı bir şekilde dijital platformlar sayesinde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Webinarlar*, Instagram canlı yayınları gibi sanal etkinliklerin gündelik hayata girmesinin yanında yoga ve pilates dersleri, konserler, doğumgünü kutlamaları gibi aktiviteler de 'Zoom', 'Google Hangouts' veya 'Houseparty' gibi görüntülü konuşma platformları üzerinden çevrimiçiye kaymıştır. 2019 yılının Aralık ayında günlük ortalama 10 milyon toplantı katılımcısı olan Zoom uygulamasının, Nisan 2020'de 300 milyon günlük toplantı katılımcı sayısına ulaştığı açıklanmıştır.² Bu rakam dijital platformların pandemi süresinde üstlendiği role işaret ederken, Covid-19 sonrasındaki "yeni normal" dönemin belirleyici dinamiklerinden birinin "dijital devrim" olduğunu da göstermektedir.

Pandemi sürecinde dijital platformların önem kazandığı alanlardan biri de aktivist hareketlerdir. Pandemi ile birlikte miting, yürüyüş, protesto, grev gibi kalabalık grupların bir araya gelerek gerçekleştirdiği aktivist

¹ Dünya Sağlık Örgütü, "Koronavirüs Hastalığını İsimlendirmek". Web: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) adresinden 10 Ağustos 2020'de alınmıştır.

* Web tabanlı seminer

² Ulukan, G. (Temmuz, 2020). Zoom'un Türkiye'deki kullanıcı sayısı, pandemiden sonra 139 kat arttı. Web: <https://webrazzi.com/2020/07/22/zoom-un-turkiye-deki-ucretsiz-kullanici-sayisi-pandemiden-sonra-139-kat-artti/> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

faaliyetlerin sürdürülmesi için elverişsiz bir ortam meydana gelmiştir. Her ne kadar sosyal mesafe kuralını³ koruyarak gerçekleştirilmeye çalışan eylemler olmuşsa da -Kasım 2020 itibarıyla- halen devam etmekte olan pandemi süreci içerisinde dijital platformlar aktivist faaliyetler için her zamankinden daha önemli bir hale gelmiştir.

Bu süreç dijital aktivizmin bir türü olan slaktivizmin de yeniden değerlendirilmesi gereğini ortaya koymuştur. Kelime anlamı "tembel/miskin eylemcilik" olan kavram, bireylerin bilgisayar başından çevrimiçi eylemlere destek vermelerini tanımlamak için kullanılmaktadır. İmza kampanyalarına katılmak, gönderi paylaşmak, grup kurmak, çeşitli konulara dikkat çekmek için profil fotoğrafını değiştirmek vb. ilk akla gelen slaktivist eylemler arasındadır. Bu türden eylemler, bireylerin bilgisayar başından kolaylıkla gerçekleştirdikleri katılımı kendilerini daha iyi hissederek vicdanen rahatlamalarını sağladığı gerekçesiyle sıklıkla eleştirilmiştir. Çabasız eylemcilik olarak da tarif edilen slaktivizmin, bireyleri pasifleştirerek aktivizme faydadan çok zarar vereceği ileri sürülmüştür. Buna karşın bu çalışmada Covid-19 pandemisi sürecinde slaktivizmin aktivist faaliyetleri canlı tutarak önemli bir rol üstlendiğini ileri sürülmektedir. Slaktivizmin toplumsal bir meseleyle ilgili farkındalık yaratabilme, kamuoyu oluşturabilme ve karar verici mekanizmaları harekete geçirebilme potansiyeli bakımından önemli bir aktivizm türü olduğu düşünülmektedir. Bu potansiyel Covid-19 ile değişen yaşam pratikleri ile görünür hale gelerek, çoğunlukla değersiz/önemsiz bulunan slaktivizmin yeniden düşünülmesi gereğini ortaya koymuştur.

Çalışmada pandemi nedeniyle geleneksel aktivizmin yerini büyük ölçüde almış olan dijital aktivizm kavramı tartışılarak, bir dijital aktivizm pratiği olan slaktivizm üzerine geliştirilmiş olan olumsuz söylem yeniden değerlendirilecektir. Bu bağlamda slaktivizmin pandemi koşulları altında aktivist faaliyetlere sağladığı iddia edilen olumlu etki iklim değişikliği, kadına yönelik şiddet ve ırkçılık karşıtı eylemler üzerinden incelenecektir.

Dijital Aktivizm

Dijitalleşme yaşamın her alanını olduğu gibi aktivist faaliyetlerin doğasını da derinden etkilemiştir. Geleneksel kalıplarından sınırlan aktivistler, dijital teknolojilerin sağladığı imkânlar sayesinde sokak ve meydan gibi kamusal alanlarda gerçekleştirdikleri faaliyetlerini çevrimiçiye taşıyarak, mekân

³ Coronavirüsü kişiden kişiye nefesten yayılan damlacıklar ve temas yoluyla bulaştığı için hastalıktan korunmak için kişiler arasında en az 1,5 metre mesafe bulunması kuralı konulmuştur.

kısıtlamasının olmadığı sanal kamusal alanlar yaratmışlardır. Kamusal alan sanallaştığı ölçüde toplumsal hareketlerin faaliyet alanları genişlemekte ve şekilleri değişmektedir.

Toplumsal mücadelenin sanal ayağında gelenekselden farklı bir eylem biçimine işaret eden, dijital aktivizm kavramı öne çıkmaktadır. Dijital aktivizm, kamuoyunun toplumsal mücadeleye olan ilgisini yeni iletişim teknolojileri sayesinde dijital platformlar yoluyla çekmeye çalışan faaliyetlerdir (Bennett ve Segerberg, 2013; Selander ve Jarvenpaa, 2016).

“İnternet aktivizmi”, “e-aktivizm”, “siber aktivizm” gibi farklı kullanımları olan bu aktivizm türü geleneksel aktivizmden farklı bir örgütlenme ve işleyiş biçimine sahiptir. Sivitanides ve Shah (2011: 2) dijital aktivizm faaliyetlerini değerlendirirken dört temel unsurun göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahsetmektedir. Öncelikle bir aktivist faaliyet için (i) altyapı, yani kullanılan dijital teknolojinin doğası oldukça önemlidir. Teknolojik altyapı kalabalık kitlelerin kolayca birbirleriyle iletişim kurmalarını, içerik alışverişi yapmalarını, faaliyetlerini koordine ederek, anlamlı ve etkili bir siyasi hareket oluşturmalarını sağlayan temel koşuldur. Ancak her ülkede bu altyapılar farklı şekillerde tesis edildiğinden, farklı çevrimiçi uygulamalar kullanılabilen ve her ülkede birbirinden farklı dijital aktivizm biçimleri ortaya çıkmaktadır (Sivitanides ve Shah, 2011: 2). Dolayısıyla bir ülkedeki internet hızından, internet erişimi için ödenen faturaya kadar altyapıya özgü farklılıklar dijital aktivizme yönelik bir takım sınırlılıkları ve farklılıkları beraberinde getirmektedir. Öte yandan her ne kadar teknoloji dijital aktivizmin altyapısını belirlese de, bu altyapıya ulaşan kişilerin bu teknolojiyi nasıl kullanacağını belirleyen (ii) ekonomik, (iii) sosyal ve (iv) siyasi faktörler de önem arz etmektedir. Zira ekonomik, sosyal ve siyasi unsurlar, aktivistlerin bu teknolojiye olan erişimini ve hangi koşullarda kullandığını belirlemektedir.

Aktivistlerin ekonomik gücünün dijital ürünleri alım gücünü etkilediğini ve dolayısıyla dijital aktivizm pratiklerine katılımlarını belirlediğini ifade eden Joyce (2010), refah seviyesi daha gelişkin ülkelerde alım gücü yüksek olduğu için dijital aktivizm faaliyetlerine katılımın daha yoğun olduğunu öne sürmektedir. Dijital aktivist faaliyetlerin en önemli araçlarından bilgisayar ve akıllı telefonlara erişim için kullanıcıların belirli bir sosyo-ekonomik düzeyin üzerinde olması gerekmektedir. Her ne kadar akıllı telefon kullanımı giderek yaygınlaşmakta ve farklı bütçeler için alternatif ürünler piyasada yer almaktaysa da, toplumun her kesimi için bu türden dijital teknolojilere ulaşmak henüz mümkün görünmemektedir. Bu teknolojilere erişemeyen kullanıcılar internet cafe vb. arayışlara yönelse de, bunun doğrudan

katılıma göre daha zahmetli ve yine belirli bir maliyet gerektiriyor oluşu, kullanıcıların aktivist faaliyetlere katılımını kısıtlayan bir durum meydana getirmektedir (Joyce, 2010: 5).

Dijital aktivizm hareketlerinin temel unsurlarından bir diğeri olan sosyal unsurlar ise toplumun sosyal ve kültürel değerleridir (Joyce, 2010: 5). Bu norm ve değerler çerçevesinde dijital teknolojinin nasıl kullanılacağı her toplumun ya da topluluğun kendine has özellikleri etrafında şekillenmektedir. Brodock’a (2010: 75) göre teknolojiye kimin erişeceği ve dijital bir aktivist olacağı toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden belirlenen eşitsiz bir ilişkinin sonucudur. Uganda’da bir okuldan örnek veren Brodock (2010: 75), bilgisayar laboratuvarına ilk giren öğrencilerin bir bilgisayar karşısında oturma şansı yakalayacağı bir durumda, erkek öğrencilerin koltuk kapmak için sınıfa koşarak girerken, “nazık” ve “hanımefendi” olmaları öğretilen kız çocukların bu yarışa girmeyerek sınıfa yürüyerek girdiklerinden söz eder.

Son olarak dijital aktivizm faaliyetlerinin yürütüldüğü ülkenin siyasi koşulları da bu faaliyetlerin nasıl ve ne yönde gelişeceği noktasında belirleyici olmaktadır. Örneğin vatandaşların aktivist faaliyetlerinin hükümetler üzerinde anlamlı etkisinin olduğu demokratik ülkelerde dijital aktivizm yasal bir çerçeve içerisinde değerlendirilmekteyken, otoriter rejimlerde yasaların belirlediği sınırlar dahilinde bile olsa dijital aktivizm faaliyetleri antidemokratik bir anlayışla engellenebilmekte, mücadele zemini olan iletişim araçlarına erişim engeli koyulmaktadır (Joyce, 2010: 5).

Altyapı, ekonomi, sosyal ve siyasi unsurlar başlıkları altında yapılan değerlendirmeler, dijital aktivizmin kapsamına ve sınırlılıklarına ilişkin bir çerçeve çizmektedir. Giderek dijitalleşen dünyada aktivist faaliyetler yoğun biçimde dijital platformlar üzerinden yürütülür hale gelmiş olsa da dijital aktivizme katılımın adil ve eşit bir biçimde sağlanması için yukarıda açıklanan dört unsur göz önünde bulundurulmalıdır. Dijital aktivizme adil ve eşit katılım sağlandığı takdirde, demokratik bir kamusal alan ideale katkı sağlanmış olacaktır. Bu anlamda dijital aktivizmin doğasını ve katılım koşullarını belirleyen bu unsurlar ışığında dijital aktivist faaliyetleri demokrasi ve demokratik idealler çerçevesinde de değerlendirmek gerekmektedir. Şiddet içermeyen barışçıl eylemler vasıtasıyla hedeflerine ulaşmaya çalışan aktivist hareketler özü itibarıyla değişimi hedefleyen birer demokratik hak arayışıdır. Toplumun tüm kesimlerinin dahil olduğu, özgürlükçü, evrensel insan haklarına dayalı, toplumsal farklılıkları ve zenginlikleri gözeten sivil bir mücadele kültürü yaratılmasına ve demokratik toplum ideale katkı sağlamaktadır. Nihayetinde demokratik toplum yapısına ulaşmak bir

süreçtir ve aktivizm de bu süreç içerisinde organize edilmiş aktivitelerdir (Ricketts'den akt. Tani, 2019: 7).

Dijitalleşme ile demokrasi arasında doğrudan bir bağ vardır. Dijital değişim yönetenlerin seçimlerde hesap verdiği demokrasi anlayışının terk edilmesinden, medya tekeli kaybeden devletlerin merkezîyetçi yapılarının aşılması ve hatta birey-devlet ilişkisinin farklılaşmasına kadar birçok sonuç ortaya çıkarmıştır (Sevki, 2018: 144). Daha da önemlisi dijital teknolojilerin gelişmesi ile bireylerin kimlik oluşumunun tek kaynaktan beslenmesi sona ermekte, onların bilgiye daha kolay sahip olabilmelerinin ve daha hızlı bir şekilde geniş kitlelerle iletişim kurabilmelerinin önü açılmaktadır. Dolayısıyla dijital çağda bireyler için yönetsel süreçlere aktif katılım imkânı doğmuştur. Bu da demokratikleşme yolunda oldukça önemli bir adımdır. Lincoln Dahlberg'in "Dijital Demokrasiyi Yeniden Yapılandırmak: Dört Pozisyona Dair Bir Taslak" başlıklı makalesi dijital teknolojiler aracılığıyla sürdürülen demokrasi arayışına kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Dahlberg dijital demokrasiyi (i) liberal-bireyci, (ii) müzakereci, (iii) karşıt-kamusal ve (iv) otonom marksist olarak dört kategoride sınıflandırmaktadır (2018).

Liberal-bireyci dijital demokrasi yaklaşımı dijital medyayı karar alım süreçlerinde bireyler ve temsilciler arasında bilgi ve görüş alışverişlerinin dolaşımını sağlayan araçlar olarak ele almaktadır (Dahlberg, 2018: 135). Diğer bir deyişle dijital medya kamuoyu oluşturmak için e-oylama, geri bildirim sistemleri, e-posta, çevrimiçi imzalar gibi bağımsız e-demokrasi etkinliklerine zemin sunan ve basit internet dilekçeleriyle bireylerin katılımını cesaretlendiren bir platform olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan slaktivist faaliyetlerin de dahil olduğu bu yaklaşımın önemi birey temsilli iletişimde devletin, kuruluşların, siyasal parti ve lobilerin by-pass edilerek, aşağıdan yukarıya bir tasarımla bireyin doğrudan katılımının teşvik edilmesidir (Dahlberg, 2018: 135). Dahlberg'in ikinci kategorisi olan müzakereci dijital demokraside dijital medya çoğunlukla düşük maliyetli, kullanıcı dostu, rasyonel tartışma ve kamuoyunu oluşumuna katkı sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir (2018: 139). Karşıt kamusal dijital demokrasi yaklaşımında ise sistemli bir dışlanma ve adaletsizlik duygusuyla hareket eden öznelerin dijital medyada kendilerine benzer kişilerle bağlantı kurup, ortaklık inşa ederek bireysel yaklaşımların ötesine geçmesinden söz edilmektedir (Dahlberg, 2018: 140). Son olarak otonom marksist dijital demokrasi anlayışı ise dijital demokrasiyi kapitalist sistemi ve merkezi devleti bypass ederek radikal bir demokratik siyasetin oluşumunu mümkün hale getiren bir yapı olarak ele almaktadır (Dahlberg, 2018: 143).

Dört farklı yaklaşım üzerinden dijital medyada demokrasi olanaklarını sorgulayan Dahlberg'in değerlendirmesine göre liberal-bireyci projeler diğer yaklaşımlara göre daha büyük bir başarı sağlamaktadır. Çünkü liberal-bireyci model söz konusu eylem ve etkinlikleri gerçekleştirmek için aslında en kolay seçenektir (Dahlberg, 2018: 149). Bireysel bir etkinlik oluşu aksiyon almayı hızlandırırken, zahmetsiz ve dahil olması kolay bir etkinlik biçimi olması da bu yaklaşımı dijital medya kullanıcıları açısından cazip hale getirmektedir. Liberal-bireyci yaklaşımın uzun vadede yapısal bir değişim için en doğru seçenek olduğu iddia edilemeyecek olsa da, herhangi bir meseleyi kamuoyuna taşımak ve bu konuda bir farkındalık oluşturmak için oldukça işe yarar bir seçenek olarak görülmektedir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan slaktivizm bu yaklaşıma dahil olan önemli bir aktivizm türü olarak değerlendirilmektedir.

Dijital Aktivizmin Bir Türü Olarak Slaktivizm

Gençlerin topluma küçük ve kişisel ölçekte tesir etme amaçlı aşağıdan yukarıya aktivitelerini tanımlamak için kullanılan slaktivizm kavramı ilk kez 1995 yılında Fred Clark ve Dwight Ozard'ın katıldıkları bir seminerde "slacker activism" (tembel/ miskin aktivist) kelimelerini kısaltmalarıyla ortaya çıkmıştır (Christensen, 2011: 4). Slaktivist aktiviteler arasında dijital platformlar üzerinden çeşitli imza kampanyalarına destek vermek, belirli bir meseleyi sembolize eden renk ya da simgeleri paylaşmak, sosyal medyada profil fotoğrafını değiştirmek, Facebook gruplarına katılmak, sosyal medya üzerinden başlatılan kısa süreli boykotlara katılmak, belirli bir konuyu gündeme getirmek için kullanıcıların birbirlerini etiketlemesi gibi çeşitli sosyal medya kampanyalarına katılmak vb. yer almaktadır. Bu etkinliklerin ortak noktası desteğin reel kamusal alanlarda değil bilgisayar başından veriliyor olmasıdır.

Slaktivizm, Clark ve Ozard'ın başlangıçta tanımladığı haliyle pozitif bir çağrışıma sahip olsa da günümüzde kavrama yönelik oldukça eleştirel bir bakış açısının varlığından söz etmek mümkündür. Bu bakış açısına sahip olanlar slaktivizmi geleneksel aktivizmi baltalayıcı, sosyal değişim için yeterli çabayı göstermeden, düşük maliyetli ve düşük riskli dijital faaliyetler olarak tanımlamaktadır (Noland, 2017: 29). Slaktivizme ilişkin bu eleştirilerin çoğunun kavramın geleneksel aktivizm ile kıyaslanmasının bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel aktivizmin örgütlenme ve faaliyete geçme biçimleriyle, dijital aktivizm faaliyetlerin örgütlenme ve yürütülme biçimi birbirinden oldukça farklıdır. Bunun en önemli sebeplerinden biri teknolojik gelişmelerdir. Teknolojik altyapı ile dijital uygulamalar ve sosyal medya sayesinde bireyler çok daha hızlı, kolay ve maliyetsiz

biçimde aktivist faaliyetlere katılabilmektedir. Üstelik bu faaliyetlere katılmanın yolları çeşitlenmiş ve geleneksel sokak aktivizmine alternatif aktivizm biçimleri ortaya çıkmıştır. Tam da bu noktada aktivizme dair daha geleneksel bir bakış açısına sahip olan araştırmacı ve yazarlar, slaktivizmin "gerçek" anlamda aktivist bir faaliyet olmadığını ileri sürmektedir. Örneğin Kristofferson slaktivist faaliyetlerde minimum çaba ve maliyetle bir meseleye destek verilirken, "anamlı bir desteğin" geleneksel aktivizmde olduğu gibi belirli bir maliyet, çaba ve sonunda meseleye katkı sağlayacak somut bir davranış değişikliği gerektiren bir etkinlik olduğunu belirtir (2013: 1150). Schumann ve Klein (2015) ise yaptıkları araştırmaya göre dijital platformlardaki bir imza kampanyasına katılmaya istekli olan slaktivistlerin çevrimdışı ve daha zahmetli etkinliklere karşı gönülsüz olduğunu ileri sürmektedir. Benzer bir eleştiriyi daha keskin bir biçimde ifade eden Morozov (2009)⁴, slaktivizmin oturma eylemleriyle rahatını bozmak ya da tutuklanma veya polis şiddetine uğrama gibi riskleri almak istemeyen tembel bir jenerasyonun ideal aktivizm tarzı olduğunu ifade etmektedir. Morozov'a göre, slaktivist faaliyetler hiçbir politik ve toplumsal etkisi olmadığı halde bireylerde toplum için anlamlı bir etkinlik gerçekleştirdiğine dair bir illüzyon yaratmakta ve basit bir tıklamayla kendilerini iyi hisseden bireyler toplum için gerçek anlamda harekete geçmekten alıkonulmaktadır.

Öte yandan tüm bu eleştirilere rağmen slaktivizm belirli bir konuda farkındalık yaratarak, değişime katkıda bulunmak şeklinde de tanımlanmaktadır (Noland, 2017: 29). Lee ve Hsieh (2013) "Slaktivizm Aktivizme Zarar Verir mi?" başlıklı çalışmalarında kavrama yöneltilen eleştirilerin geçersiz olduğunu ileri sürmektedir. Lee ve Hsieh'in bilişsel çelişki kuramına dayandırdıkları araştırma sonuçlarına göre dijital platformlar üzerinden gerçekleştirilen hafif-siklet çevrimiçi eylemler, başka bir biçimde hiçbir zaman eylemde bulunmayacak insanlar için cazip bir seçenektir. Çalışmada ayrıca çevrimiçi dilekçe imzalamak gibi slaktivist bir faaliyette bulunan bireyin, sonrasında bir başka eyleme katılma olasılığının daha yüksek olduğu da ortaya konulmaktadır. Dolayısıyla slaktivizmin aslında bireylerin bir eyleme dahil olmasını sağlayarak, kolektif eyleme katılmalarının önünü açtığı savunulmaktadır (Lee ve Hsieh, 2013: 3, 7, 9). James Dennis (2014) ise slaktivizmi eleştirenlerin, kavramı tanımlarken "minimum eforla" gerçekleştirildiğini vurgulamaları üzerinde durmaktadır. Dennis'e göre herhangi bir meseleyle ilgili demokratik bir etkinliğin düzeyini o etkinliğe harcanan zaman üzerinden ölçmek sorunlu bir yaklaşımdır. Ayrıca daha çok zaman harcandığında daha etkili sonuçlar alınacağını düşünmek de ger-

⁴ Morozov, E. (Mayıs, 2009). *The Brave New World of Slacktivism*. Web: <https://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/> adresinden 14 Ağustos 2020'de alınmıştır.

çekçi değildir. Slaktivizmi basitçe bir beğeni butonuna basmak ya da efor harcamadan yapılan bir etkinlik olarak değerlendirmenin bireylerin sosyal medya kullanımlarına ilişkin indirgemeci bir yaklaşım olduğunu belirten Dennis, sosyal medyanın aktivist hareketler tarafından politik amaçlarla kullanımının görüldüğünden daha derinlikli olduğunu savunmaktadır. Dennis kullanıcıların dijital platformlar aracılığıyla gündemi çok yakından, kolayca takip etme şansına eriştiğini, buna bağlı olarak da gündeme ilişkin güncel içerik oluşturarak aktif katılım sağladığına dikkat çekmektedir. Meselelerin basitçe bir kampanya imzalamanın ya da bir paylaşım yapmanın ötesinde olduğunu belirten Dennis, slaktivizmin hafife alınmaması gereken bir etkinlik olduğunun altını çizmektedir.⁵ David Karpf ise "bir imza neyi değiştirebilir?" türünden eleştirilere, bir imzanın tek başına bir şey değiştirmeyeceğini ancak o imzanın parçası olduğu daha geniş çapta bir kampanyanın, karar verici mekanizmalara ulaşma ve güç dengelerine etki edebilme potansiyeline sahip olması bakımından önemsenmesi gerektiği şeklinde karşılık vermektedir (2010: 32).

Gerçekten de son yıllarda dijital platformlarda yürütülen kampanyalarda Karpf'ın sözünü ettiği türden bir potansiyel olduğu gözlenmektedir. Günümüzde popüler sosyal medya uygulamaları (başta twitter, instagram ve facebook olmak üzere) üzerinden hemen her gün yeni bir kampanya ve eylem başlatılmaktadır. Kadın cinayetleri, çocuk istismarları, her türlü hak ve kimlik talepleri, çevreyle ilgili duyarlılıklar, ticari şirketler ve markalara ilişkin şikâyetler gibi konularda adalet arayışı yoğun bir biçimde sosyal medya üzerinden de yürütülmektedir. Her konuya özgü oluşturulan hashtag** kullanımları ile kamuoyunun dikkati bu konulara çekilmeye çalışılmaktadır. Bu paylaşımlar benzer konularda mağdur olmuş veya bu konuları mesele edinen insanları bir araya getirmekte ve kolektif bir ruh oluşturmaktadır. Hiç de azımsanmayacak bir kamuoyu oluşturma gücüne sahip olan sosyal medya platformlarından yapılan paylaşımlar, kamu vicdanını yaralayan pek çok dava ve olayda önemli rol üstlenmiştir. Örneğin Türkiye'de sadece 2019 yılında sosyal medyanın seyrini değiştirdiği bazı olaylara göz atılacak olursa; bir plazadan atılarak hayatını kaybeden Şule Çet davası (#ŞuleÇet içinAdalet), Giresun'da yüksekten düşerek öldüğü iddia edilen Rabia Naz davası (#RabiaNaz içinAdalet), Kaz dağlarında altın aramak için ağaç katliamı yapılması (#Kazdağınadokunma), ayrıldığı eşi

⁵ Dennis, J. *Click Here to Save the World? Rethinking Slacktivism and Digital Participation*. Political Studies Association. Web: <http://www.psa.ac.uk/insightplus/blog/click-here-save-world-rethinking-slacktivism-and-digital-participation> adresinden 17 Ağustos 2020'de alınmıştır.

** Hashtag kelimesi hash sembolü (#) ve etiket anlamına gelen tag kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu işaret paylaşılan içeriğin sınıflandırılmasını sağlayarak, sosyal medya uygulamaları içerisinde istenilen konu özelinde arama yapmayı kolaylaştırmaktadır.

tarafından çocuğunun yanında boğazı kesilen Emine Bulut cinayeti (#EmineBulut), Gümüşhane’de define aramak için kurutulan Dipsiz Göl olayı (#DipsizGöl), Pendik’te trafikte içerisinde hamile bir kadının olduğu araca saldıran “baklavacı kardeşler” davası (#SeydiogluBaklavaBoykot), Ankara Üniversitesi öğrencisi Şule Duman’ın ailesi tarafından zorla alıkonulması olayı (#SuleDumanaSesVer) ilk akla gelenler arasındadır. Söz konusu olaylarda zanlılarının gözaltına alındıktan sonra, işlem yapılmadan serbest bırakılması ya da dosyaların uzun süre işleme alınmaması nedeniyle sosyal medyada ciddi bir tepki oluşmuştur. Her olay için oluşturulan hashtag ve sloganlarla defalarca paylaşım yapılarak yetkililere davaların hızlandırılması ve zanlılarla ilgili işlem yapılması konusunda çağrıda bulunulmuştur. Ciddi bir kamuoyu baskısıyla karşı karşıya kalan yetkili merciler, çağrılara kayıtsız kalamamış intihar diyerek kapatılan dosyalar tekrar açılmış, süren davalar titizlikle yeniden araştırılmaya başlanmış ya da aylarca bekleyen dosyalar kısa sürede tamamlanmıştır.⁶ Öyle ki bazı davalarda sosyal medya paylaşımları yüzünden mahkeme heyetinin etki altında kaldığı iddia edilerek davaların gizlilik içinde yürütülmesi talep edilmiştir.⁷ Bu anlamda sosyal medyada yapılan her bir paylaşım genel toplamda dikkat çekebilme, farkındalık yaratmak ve kamuoyu oluşturmak için önem arz etmektedir. Her ne kadar geleneksel aktivizme kıyasla çabası bir eylem olduğu gerekçeyle eleştiriliyor olsa da, bireysel olarak katılım sağlanan ve destek olunan bu tür eylemlerin sonucunda kolektif bir güç ortaya çıkmakta ve değişim için bir potansiyel yaratmaktadır. Bu potansiyelin önemi geleneksel aktivizm imkânlarının ortadan kalktığı Covid-19 pandemisi sürecinde daha iyi anlaşılmıştır.

Covid-19 Pandemisi Sürecinde Slaktivizm

Covid-19 pandemisi kapsamında dünyanın pek çok ülkesinde karantina ve sosyal mesafe uygulamasına geçilmiş, kalabalık ortamlarda insanların bir araya gelmemesi ve birbirleriyle yakın temasta bulunmaması tavsiye edilmiştir. Dolayısıyla aktivist faaliyetlerin sokakta yürütülmesi neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi’nin (STGM) 39 sivil toplum örgütünden 58 temsilcinin katılımıyla gerçekleştirdiği “Covid-19 Sürecinin Sivil Toplum ve Aktivizm Üzerinde Etkilerine Yönelik Tespitler” başlıklı çalışmanın sonuçları da Covid-19 krizinin belirlenmiş hak ihlallerine

⁶ Adaleti Aramanın Yeni Adresi Sosyal Medya. (Aralık, 2019). Web: <https://www.dw.com/tr/adaleti-araman%C4%B1n-yeni-adresi-sosyal-medya/a-51750751> adresinden 21 Ağustos 2020’de alınmıştır.

⁷ Arslan, Ö. (Kasım, 2019). Ceren Damar’ın Babasından Kapalı Duruşma Talebine Tepki. Web: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ceren-damarin-babasindan-kapali-durusma-talebine-tepki-41384889> adresinden 19 Ağustos 2020’de alınmıştır, Öztürk, F. (Aralık, 2019). Şule Çet Davası Sonuçlandı. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50660568> adresinden 19 Ağustos 2020’de alınmıştır.

yönelik izleme ve savunuculuk yapılmasının önünde ciddi bir engel teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.⁸ Raporda bu süreçte aksayan savunuculuk, kampanya yürütme, izleme ve misyon faaliyetleri gibi aktivist etkinliklerin yürütülmesinde dijital araçların ve çevrimiçi platformların kullanımında artış olduğuna dikkat çekilmektedir.⁹

Dikkat çekici diğer bir çalışma ise kullanıcılarına imza kampanyası düzenleme ve mevcut kampanyalara katılma olanağı sunarak dünyanın en önemli çevrimiçi sivil toplum ve dayanışma platformlarından biri haline gelen “change.org” sitesi tarafından yayınlanmıştır.¹⁰ Covid-19 pandemisinin başlangıcından bu yana dünya çapında 110 milyon kişinin çevrimiçi kampanyalara destek verdiğini ortaya koyan çalışmada, pandeminin dijital aktivizmde yeni bir çağ başlattığı ifade edilmektedir. Çalışmaya göre 2020 yılının Ocak ayında bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla çevrimiçi imza kampanyalarında %80, toplam imza sayısında ise %81 oranında artış kaydedilmiştir.¹¹ Bu artışın yanı sıra kampanyaların ses getiriciliği ve sorunların çözüme kavuşturulma oranları da oldukça dikkat çekicidir. Çeşitli ülke hükümetlerinin, imza kampanyalarında dile getirilen taleplere ilişkin düzenlemelerinden örneklere yer verilen çalışmada, pandemi sürecinde çevrimiçi kampanyaların hükümetler tarafından daha çok dikkate alındığının altı çizilmiştir. Change.org sitesinin global direktörü Preethi Herman, pandeminin toplumda var olan birçok eşitsizliği ortaya çıkardığını ve bu problemlere dair değişim taleplerinin salgına yönelik kısıtlamalar nedeniyle her zamankinden daha çok çevrimiçine kaydığını ifade etmektedir. Çevrimiçi hareketlere katılımın son yıllarda yükselişe geçtiğini belirten Herman’a göre kullanıcılar yeni bir şey öğrenmekten çok değişime katkıda bulunmak için sahip oldukları araçları daha aktif ve etkin bir şekilde kullanmaya başlamış durumdadır.¹²

Verilerin de ortaya koyduğu üzere halen devam etmekte olan pandemi sürecinde dijital aktivizm ve slaktivizm faaliyetlerinde pandemi öncesi döneme göre ciddi bir artış yaşanmıştır. Sosyal medyada hemen her gün yeni bir konuya ilişkin kamuoyu yaratılmaya çalışılmaktadır. Kullanıcılar bireysel çabalarıyla kolektif bir güç oluşturmak için dikkat çekmek istedikleri ko-

⁸ Covid-19 Sürecinin Sivil Toplum ve Aktivizm Üzerinde Etkilerine Yönelik Tespitler. Web: http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/p/2/p2p_covid_19.pdf adresinden 16 Ağustos 2020’de alınmıştır.

⁹ a.g.e.

¹⁰ Mapping The New Era of Digital Activism/ Pandemic report 2020. Web: <https://reports.changeofoundation.org/pandemic-report-2020> adresinden 16 Ağustos 2020’de alınmıştır.

¹¹ a.g.e.

¹² Barber, H. (Ağustos, 2020). Covid-19 Has Ushered in a New Era of Digital Activism- and global leaders are listening. Web: <https://www.telegraph.co.uk/global-health/climate-and-people/covid-19-has-ushered-new-era-digital-activism-global-leaders/> adresinden 11 Eylül 2020’de alınmıştır.

nuya dair hashtag oluşturmaktadır. Herhangi bir konu etrafında etkileşimi arttırmaya ve içeriklerin daha fazla kişiye ulaşmasına imkân sağlayan hashtag kullanımı üzerinden sloganlar yaygınlaştırılmaktadır. En çok hashtag oluşturulan temalar arasında toplumsal cinsiyet, kadın, engelli, çocuk ve yaşlı hakları, çevre, kentleşme ve adalet ile bireysel olarak yaşanan her türlü eşitsizlik ve haksızlık yer almaktadır. Bu çalışmada küresel çapta en çok hashtag oluşturulan konular arasında yer alan iklim değişikliği, kadına yönelik şiddet ve ırkçılık karşıtı slaktivist faaliyetlere yer verilmiştir.

Covid-19 pandemisinin en çok etkilediği gruplardan birisi olan iklim aktivistleri çevrimiçinde en etkin olan grupların başında gelmektedir. Pandemiye dair yasaklar ve kısıtlamalar başlar başlamaz iklim aktivistlerinin vakit kaybetmeden protestolarını çevrimiçi platformlara taşıyarak, bu platformları sistematik ve etkili bir biçimde kullanmaya başlamıştır. Süreç iklim aktivizmi açısından yeni bir dönemi başlatmıştır. Özellikle iklim protestolarına liderlik eden gençlerin aktivist faaliyetlerini inşa etmek için sosyal medyayı kullanma konusunda son derece etkili oldukları görülmektedir.¹³

17 yaşındaki genç iklim aktivisti Greta Thunberg'in 2018 yılında başlattığı protestolar ile tüm dünyanın dikkatini çeken iklim aktivistleri geride bıraktıkları iki yıl içinde arkalarına aldıkları muazzam kamuoyu desteği sayesinde en etkili küresel aktivist hareketler arasında yer almıştı. Ancak salgın, iklim aktivistlerini de mevcut protesto taktiklerini değiştirmeye ve sokaklardan çevrimiçi platformlara taşımaya yöneltti. Dünya çapındaki iklim protestolarının lideri durumundaki Greta Thunberg 11 Mart 2020'de twitter hesabından paylaştığı mesajda "iklim ve ekolojik kriz insanlığın karşılaştığı en büyük kriz ancak şu anda farkındalık oluşturmak ve değişim yaratmak için kalabalık gruplar içermeyen yeni yollar bulmamız gerekiyor" diyerek aktivistleri kalabalık gruplar oluşturmamaları ve protestolarını çevrimiçi taşımaları konusunda uyardı.¹⁴ Thunberg 2018'den bu yana Cuma günleri yapılan iklim protestolarına katılanları "dijital greve" (#digitalstrike) katılma çağrısında bulunarak #ClimateStrikeOnline (çevrimiçi iklim grevi), #FridaysforFuture (gelecek için cumalar) etiketlerini kullanmalarını istedi. Bu çağrının da etkisiyle dünyanın dört bir yanındaki iklim aktivistleri ve çevre örgütleri, korona virüs salgını nedeniyle protestoları sokaklardan çevrimiçi taşıdı. Bu bağlamda #FridaysforFuture girişimi tarafından #TalksforFuture (gelecek için konuşmalar) başlıklı haftalık webinarlar

gerçekleştirildi. Dünya çapında onbinlerce insan ellerinde çevreci mesajlar içeren eliş pankartlarla çektiikleri pozları #ClimateStrikeOnline hashtagi ile instagrama yükledi.

Bir başka başarılı protesto gösterisini de genç aktivistler Kanada'da yüzlerce kişinin katılımıyla düzenledikleri ilk çevrimiçi iklim toplantısının ekran görüntüsünü viral hale getirerek gerçekleştirmiştir. Bu görsel çevrimiçi faaliyetlerin önemini vurgulamak adına sosyal medya platformlarında pek çok kez paylaşılmıştır (Görsel 1).

Görsel 1. Kanada'da 3 Nisan 2020'de düzenlenen 920 kişi katımlı ilk çevrimiçi iklim toplantısından bir görüntü¹⁵

¹³ Lawal, S. (Mart, 2020). Coronavirus Halts Street Protests, but Climate Activists Have a Plan. Erişim tarihi: <https://www.nytimes.com/2020/03/19/climate/coronavirus-online-climate-protests.html> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

¹⁴ Thunberg, G. Web: <https://twitter.com/GretaThunberg/status/1237711420319465473> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

¹⁵ Web: <https://dogwoodbc.ca/news/youth-climate-activism-covid/> adresinden 27 Ağustos 2020'de alınmıştır.

Dünyaca ünlü Greenpeace hareketi de pandemi öncesini ve pandemi dönemini tanımlamakta kullanılan "normal" ve "yeni normal" tanımlamalarına atıfta buldukları "Can we really say we want to go back to normal?" (Normale dönmek istediğimizi gerçekten söyleyebilir miyiz?) şeklinde bir soru ile çevrimiçi bir kampanya başlattı. Bu kapsamda "What is a green and just recovery? 5 actions to make it happen" (Yeşil ve adil bir iyileşme nedir? Bunun olabilmesi için 5 eylem) başlığı altında sıraladıkları yöntemler ile destekçilerine çevrimiçi eyleme geçme çağrısında bulundular. Bu yöntemler arasında milletvekillerine çevrimiçi dilekçe göndermek, onlarla sosyal medya üzerinden iletişime geçerek "I want a #JustRecovery that put people and the planet first now. I am not waiting for another #pandemic or climate catastrophe to act" (Hemen şimdi insanları ve gezegeni ön planda tutan #AdilBiriyileşme istiyorum. Harekete geçmek için başka bir #pandemi veya iklim felaketi daha beklemeyeceğim) şeklindeki mesajı göndermek, içinde bu mesajların yazılı olduğu yaratıcı bir fotoğraf çekip instagramda paylaşmak yer almaktaydı. Greenpeace'in internet sitesinde destekçilerine verdiği fotoğraf önerileri arasında: evde hazırlanmış "I Want a Just and Green Recovery!" (Adil ve Yeşil Bir İyileşme İstiyorum!) yazılı pankartın önce elde tutulması sonra balkona veya bahçeye yerleştirilmiş şekilde, "Just and Green Recovery for All!" (Herkes için Adil ve Yeşil İyileşme) yazılmış kaldırım taşlarının yanında ve #JustRecovery (#Adiliyileşme) yazan maskeler eşliğinde fotoğraf çekilmesi yer almaktaydı.¹⁶ Fosil yakıtlarla mücadele ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artırılması amacıyla kurulmuş olan bu hareket "İklim krizini ve küresel eşitsizliği daha da kötüleştirerek Covid-19 ile başa çıkamayız - bu iç içe geçmiş krizler içinde #JustRecovery'yi destekliyoruz" şeklindeki bir not ile destekçilerini imza kampanyasına katılmaya çağırmıştır. #JustRecovery hareketine iklim kriziyle ilgili çalışmalar yürüten 350.org web sitesi de bir imza kampanyası ile destek vermiş ve eylem oldukça ses getirmiştir.

İklim protestolarının hashtag ve fotoğraf paylaşarak slaktivizm aracılığıyla yürütülmesi ve bunun binlerce genç iklim aktivisti tarafından yapılması 23 yaşındaki aktivist Luisa Neubauer'e göre ilham verici ve dünyanın pek çok yerindeki insana ulaşmak için de büyük bir potansiyel taşımaktadır.¹⁷ İrlandalı aktivist Ms. O'Connor ise Neubauer'i destekleyerek çevrimiçi protestolara pandemi öncesi yaptıkları toplantılarda daha önce hiç görmediği pek çok kişinin katıldığından söz etmektedir. Kolay ve zahmetsiz bir katılıma imkân veren slaktivizm aslında bu yönüyle daha çok insanın sürece

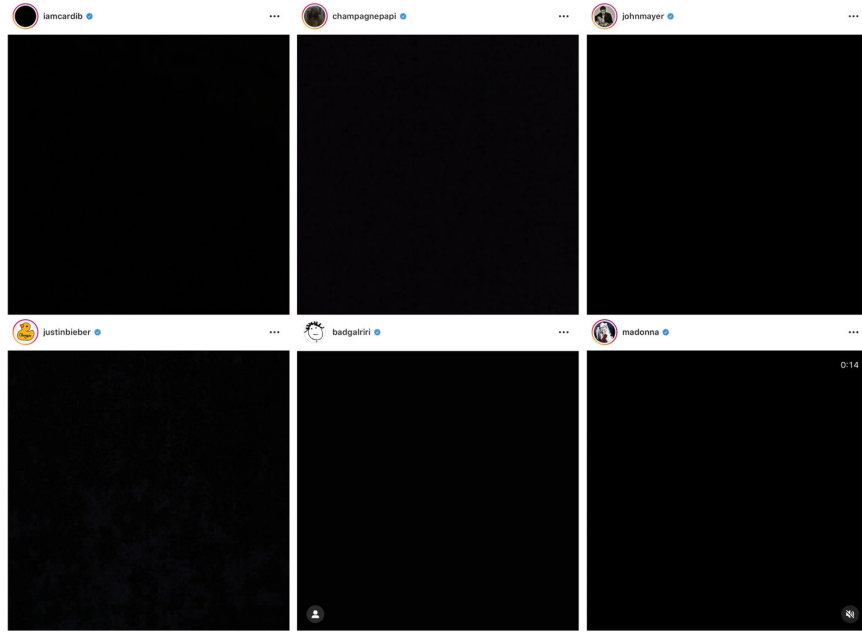
dahil olmasını sağlayarak daha geniş bir kamuoyu yaratılmasına zemin hazırlamaktadır.

Pandemi döneminin en önemli slaktivizm örneklerinden bir diğeri de siyahların hayatları önemlidir anlamına gelen "black lives matter" hareketidir. Bu slogan kısa zamanda bir sosyal medya gönderisinden küresel bir fenomene dönüşmüştür. 2013 yılında Alicia Garza, Patrisse Cullors ve Opal Tometi tarafından kurulan hareket, sosyal medyada #blacklivesmatter hashtagi ile yayılmış ve günümüze gelene kadar ABD'deki birçok ırkçı olaya karşı düzenlenen gösterilerde kullanılmıştır. Bu etiket son olarak Amerikalı siyahi George Floyd'un polis şiddeti nedeniyle yaşamını yitirmesinin ardından başlayan ırkçılık karşıtı gösterilerde başrolde yer almıştır. George Floyd'un 25 Mayıs'ta ölümünün ardından çeşitli sosyal medya hesapları tarafından yayınlanan ve kendisine uygulanan polis şiddetini gözler önüne seren 8 dakika 45 saniyelik video kısa zamanda viral olarak dünya kamuoyunun dikkatini ABD'ye çevirmiş, milyonlarca insan tepkisini #blacklivesmatter #justiceforgeorgefloyd #Icantbreathe gibi hashtaglerle göstermiştir. Bu hashtagler eşliğinde instagramda siyah fotoğraf paylaşmak kısa zamanda dünya çapında milyonların katıldığı bir slaktivizm örneğine dönüşmüştür. Öte yandan Amerikan müzik endüstrisinin önde gelen isimlerinin protestolara destek amaçlı aldıkları bir gün süreyle faaliyetlerini durdurma kararı ve bu kararı duyururken kullandıkları #blackouttuesday hashtagi de bir anda milyonların slaktivist protesto yöntemine dönüşmüştür (Görsel 2). #BlackoutTuesday hashtagli gönderiler sadece bir günde Instagramda 24 milyon defa paylaşılmış, #blacklivesmatter hashtagli paylaşımlar ise tiktok'ta 12 milyar defa görüntülenmiştir.

¹⁶ Web: <https://dogwoodbc.ca/news/youth-climate-activism-covid/> adresinden 27 Ağustos 2020'de alınmıştır.

¹⁷ Padilla L. (Temmuz, 2020). What is a green and Just Recovery?. Web: <https://www.greenpeace.org/canada/en/story/37870/what-is-a-green-and-just-recovery-4-simple-actions-to-make-it-happen/> adresinden 16 Eylül 2020'de alınmıştır.

Music stars posted black squares on their Instagram accounts as part of #blackouttuesday.

Görsel 2. Ünlü müzik yıldızlarının #blackouttuesday etiketiyle yaptıkları siyah kare paylaşımlarından bir görüntü.¹⁹

Kadın hareketleri de pandemi döneminde çevrimiçi eylemleriyle ses getirmiş ve güçlü bir kamuoyu oluşturmuştur. Eşitsizliklerin arttığı ve hane içi şiddet olaylarının dünya çapında artışa geçtiği bu dönemde kadın cinayetlerine ve kadınların her türlü mağduriyetlerine karşı farkındalık yaratmak amacıyla birçok slaktivist eylem gerçekleşmiştir. Bunlardan en önde geleni kadın kullanıcıların başlattığı #challengeaccepted (#meydanokumakabuledildi) hashtagi ile siyah beyaz fotoğraf paylaşma eylemidir. 27 yaşındaki üniversite öğrencisi Pınar Gültekin'in vahşice öldürülmesinin ardından kadın cinayetlerine tepki çekmek amacıyla başlatılan eyleme çok kısa bir süre içerisinde milyonlarca kişi katıldı. Kadın cinayetlerinin ardından, öldürülen kişinin siyah beyaz fotoğraflarının basında ve sosyal medyada paylaşılmasına göndermede bulunan katılımcılar "her yeni güne katledilmiş bir kadının siyah beyaz fotoğrafıyla başlamak istemiyoruz" diyerek kendi fotoğraflarını siyah beyaz olarak paylaşmaya başladı. Kullanıcılar

fotoğraflarına #sisterhood (#kızkardeşlik), #womenempowerment (#kadıngücü), #womensupportingwomen (#kadınkadınıdestekliyor) hastaglerini de ekleyerek paylaşırken, sosyal medyadaki başka kadınları da siyah beyaz fotoğraf paylaşmaya ve bu eylemi sürdürmeye davet etti.²⁰

Kadın dayanışması yaratmayı ve kadına yönelik şiddete dikkat çekmeyi amaçlayan Türkiye kaynaklı bu zincir eylem kısa sürede küresel bir kadın hareketi haline dönüşmüştür. Instagram üzerinden başlayan eylem hızla yayılarak, Hollywood yıldızlarına kadar uzanmıştır. Gültekin'in öldürülmesinden sadece yedi gün sonra 28 Temmuz'da #challengeaccepted hashtagiyle 4.5 milyondan fazla instagram paylaşımı yapılmıştır. Dünya çapında çok sayıda ünlü ismin katıldığı eylemin kaynağının araştırılması ile eylemin Türkiye kaynaklı olduğu ve Türk kadınları tarafından kadına yönelik şiddete dikkat çekmek amacıyla başlatıldığı anlaşılmış, böylece Türkiye'deki kadına yönelik şiddet küresel bir zeminde tartışılmaya başlanmıştır.

Sonuç

Küresel ölçekte büyük bir sağlık krizine neden olan Covid-19 pandemisi yaşamın birçok alanında köklü değişikliklere gidilmesini gerekli kılmıştır. İş yaşamından sosyal yaşama, tüketim alışkanlıklarından gündelik yaşam pratiklerine kadar her alanda yeni bir dönem başlamıştır. Salgın uzun süredir devam etmekte olan dijital dönüşümü de hızla ileri sararak bireylerin analog dünya ile olan bağında ani ve devrimsel bir kopuş gerçekleşmiştir. İnsanların evlerinde daha fazla, kamusal alanlarda daha az bulunmalarını sağlamak ve böylece fiziksel teması asgariye indirmek amaçlı tedbirler, gündelik yaşamda var olan hemen her şeyi dijitale taşımıştır. Dijital dönüşüme ayak uydurma çabasına giren gruplardan biri de toplum yararına hak arama çabası içinde olan aktivistlerdir. Pandemi nedeniyle mücadelelerini sürdürdükleri kamusal alanları terk etmek zorunda kalan aktivistler, faaliyetlerini ağırlıklı olarak dijital platformlara taşımıştır. Önemli bir dijital aktivizm türü olan slktivizm de bu süreçte ön plana çıkmıştır. Çevrimiçi katılım aracılığıyla eylemcilik anlamına gelen slktivizm, geleneksel aktivizme göre "zahmetsiz bir katılım" olanağı sağlamaktadır. Bu durum çoğunlukla "çabasız eylemcilik" olarak değerlendirilmiş ve kavram olumsuz bir çağrışıma sahip olmuştur. Bu türden bir eylemciliğin bireyleri tembelleştirerek uzun vadede aktivizme olumsuz bir etki yapacağı öne sürülmüştür. Fakat bu çalışmada pandemi sürecindeki etkinliği nedeniyle, slktivizmin ve slktivistlerin aktivist hareket içindeki yeri ve öneminin yeniden değerlendiril-

¹⁹ Web: <https://www.nytimes.com/2020/06/02/arts/music/what-blackout-tuesday.html> adresinden 26 Ağustos 2020'de alınmıştır.

²⁰ Burton, B. (Temmuz, 2020). Women support women in Challenge Accepted photo campaign on Instagram. Web: <https://www.cnet.com/news/challenge-accepted-women-support-women-with-black-and-white-selfies-in-viral-instagram-photo-campaign/> adresinden 21 Eylül 2020'de alınmıştır.

mesi gerektiği öne sürülmüştür.

Sosyal temasın kısıtlandığı bir süreçte bireylerin siyasal katılımları büyük ölçüde elektronik bir biçim kazanmış, bu doğrultuda slaktivizm önemli bir alternatif olarak belirmiştir. Artan imza kampanyaları, sistematik bir biçimde yürütülen hashtag paylaşımları, belirli bir konuya dikkat çekmek için paylaşılan fotoğraflar pandeminin başlangıcından itibaren demokratik süreçler ve aktivist hareketlerin canlı tutulmasına katkıda bulunmuştur.

Çalışma kapsamında pandemi sürecinde sistematik olarak slaktivist faaliyetlerini sürdüren iklim değişikliği, kadına yönelik şiddet ve ırkçılık karşıtı eylemler incelenmiştir. Sosyal medya uygulamaları üzerinden yürütülen ve bireylerin dijital etkileşimi üzerinden milyonlarca ifade edilen paylaşım ve görüntülenme rakamlarına ulaşan bu eylemler, kamuoyunda farkındalık yaratmakta başarılı olmuştur. Dolayısıyla salgın süreci slaktivizmin sembolik bir eylemden öteye gidemeyeceğine ilişkin yorumların da artık geçersiz olduğunu ortaya koymuştur. Gerek yerel, gerekse küresel ölçekte oldukça ses getiren slaktivist eylemler, slaktivizmin işlevsel bir aktivizm türü olarak değerlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

Bennett, W. L. ve Segerberg, A. (2013). *The Logic of Connective Action: Digital Media and the Personalization of Contentious Politics*. New York: Cambridge University Press.

Brodock, K (2010). *Economic and Social Factors: The Digital (Activism) Divide*, Digital Activism Decoded The New Mechanics of Change, International Debate Education Association: Newyork, 71-85

Christensen, H. S. (2011). "Political Activities on the Internet: Slackivism & Or Political Participation by Other Means?". *First Monday*, Vol. 16, no. 2.

Dahlberg, L. (2018). *Dijital Demokrasiyi Yeniden Yapılandırmak: Dört Pozisyona Dair Bir Taslak içinde Yeni Medya Kuramları*. F. Aydoğan (Editör), Der Yayınları, 131-156

Joyce, M. (2010). *Introduction: How to Think About Digital Activism*, Digital Activism Decoded The New Mechanics of Change, International Debate Education Association: Newyork, 1-15

Karþf, D. (2010). *Online political mobilization from the advocacy group's perspective: Looking beyond clicktivism*. *Policy & Internet*, 2, 7-41.

Kristofferson, K. ve White, K. ve Peloza, J. (2013). *The nature of slacktivism: "How the social observability of an initial act of token support affects subsequent prosocial action"*. *Journal of Consumer Research*, 40 (6), 1149-1166.

Lee, Y.H. ve Hsieh, G. (2013). *Does Slacktivism Hurt Activism? The effect of moral balancing and consistency in online activism*. Paper presented at the SIGCHI Conference on human factors in computing systems, Paris, France.

Noland, A. (2017). "Social Media Activists: Analyzing the Relationship between Online Activism and Offline Attitudes and Behaviors". *The Journal of Social Media in Society* 6(2), 26-52

Selander, L. ve Jarvenpaa, S. L. (2016). *Digital Action Repertoires and Transforming a Social Movement Organization*. *MIS Quarterly*, 40 (2), 331-352.

Sevki, I. (2018). "Dijital Vatandaşlık Katılımcı Demokrasi Kuramına Aktüel Bir Katkı. *Sophos: Uluslararası Bilişim*", *Teknoloji ve Felsefe Dergisi* (1). 143-161

Schumann, S. ve Klein, O. (2015). "Substitute or stepping stone? Assessing the impact of low-threshold online collective actions on offline participation". *European Journal of Social Psychology*, 45 (3), 308-322.

Sivitanides, M. ve Shah, V. (2011). *The Era of Digital Activism*, *Conference for Information Systems Applied Research, CONISAR Proceedings*, v.4 n1842, 1-8.

Tani, E. (2019). *Ağ Toplumunda Sokak Aktivizminden Dijital Aktivizme Geçiş, içinde Dijital Aktivizm Üzerine*. H.B. Taşkiran ve M. Mengü (Editörler), Der Yayınları, İstanbul, 1-31

İnternet Kaynakları

İnternet: *Adaleti Aramanın Yeni Adresi Sosyal Medya*. (Aralık, 2019). Web: <https://www.dw.com/tr/adaleti-araman%C4%B1n-yeni-adresi-sosyal-medya/a-51750751> adresinden 21 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: *Advice from activists: How Covid-19 is changing climate activism for young women*. (Nisan, 2020). Web: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/compilation-covid-19-and-climate-activism> adresinden 8 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: Arslan, Ö. (Kasım, 2019). *Ceren Damar'ın Babasından Kapalı Duruşma Talebine Tepki*. Web: <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ceren-damarin-babasindan-kapali-durusma-talebine-tepki-41384889> adresinden 19 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Barber, H. (Ağustos, 2020). *Covid-19 Has Ushered in a New Era of Digital Activism- and global leaders are listening*. Web: <https://www.telegraph.co.uk/global-health/climate-and-people/covid-19-has-ushered-new-era-digital-activism-global-leaders/> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: Burton, B. (Temmuz, 2020). *Women support women in Challenge Accepted photo campaign on Instagram*. Web: <https://www.cnet.com/news/challenge-accepted-women-support-women-with-black-and-white-selfies-in-viral-instagram-photo-campaign/> adresinden 21 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: *Challenge Accepted*. Web: https://en.wikipedia.org/wiki/ChallengeAccepted#cite_note-5 adresinden 19 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: *Covid-19 Sürecinin Sivil Toplum ve Aktivizm Üzerinde Etkilerine Yönelik Tespitler*. Web: http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/p/2/p2p_covid_19.pdf adresinden 16 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Dennis, J. *Click Here to Save the World? Rethinking Slacktivism and Digital Participation*. *Political Studies Association*. Web: <http://www.psa.ac.uk/insightplus/blog/click-here-save-world-rethinking-slacktivism-and-digital-participation> adresinden 17 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Dünya Sağlık Örgütü. "Koronavirüs Hastalığını İsimlendirmek". Web: [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) adresinden 10 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Lawal, S. (Mart, 2020). Coronavirus Halts Street Protests, but Climate Activists Have a Plan, Erişim tarihi: <https://www.nytimes.com/2020/03/19/climate/coronavirus-online-climate-protests.html> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: Mapping The New Era of Digital Activism/ Pandemic report 2020. Web: <https://reports.changefoundation.org/pandemic-report-2020> adresinden 16 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Morozov, E. (Mayıs, 2009). The Brave New World of Slacktivism. Web: <https://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism/> adresinden 14 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Öztürk, F. (Aralık, 2019). Şule Çet Davası Sonuçlandı. Web: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50660568> adresinden 19 Ağustos 2020'de alınmıştır.

İnternet: Padilla L. (Temmuz, 2020). What is a green and Just Recovery?. Web: <https://www.greenpeace.org/canada/en/story/37870/what-is-a-green-and-just-recovery-4-simple-actions-to-make-it-happen/> adresinden 16 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: Thunberg, G. Web: <https://twitter.com/GretaThunberg/status/1237711420319465473> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

İnternet: Ulukan, G. (Temmuz, 2020). Zoom'un Türkiye'deki kullanıcı sayısı, pandemiden sonra 139 kat arttı. Web: <https://webrazzi.com/2020/07/22/zoom-un-turkiye-deki-ucretsiz-kullanici-sayisi-pandemiden-sonra-139-kat-artti/> adresinden 11 Eylül 2020'de alınmıştır.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1: Web: <https://dogwoodbc.ca/news/youth-climate-activism-covid/> adresinden 27 Ağustos 2020'de alınmıştır.

Görsel 2: Web: <https://www.nytimes.com/2020/06/02/arts/music/what-blackout-tuesday.html> adresinden 26 Ağustos 2020'de alınmıştır.